

de in die tijd bestaande of opkomende corporatieve organisaties. In Frankrijk, daarentegen, heeft het ongeorganiseerd individualisme, meer nog dan bij sociale groepen met een minder tweeslachtige identiteit, hier de bovenhand. Dit verscherpt nog de ontstaansvoorwaarden van militante minderheden die, bij gebrek aan echte overkoepelende organisaties, op het symbolische of politieke vlak zelfuitgeroepen sociale identiteiten gaan ontwikkelen.

Het waarom van een sociologische benadering van de intellectuelen³⁵

*Louis Pinto*³⁶

In de hierop volgende tekst neem ik mij voor om, vertrekkend vanuit mijn eigen werk, enkele implicaties van de sociologische benadering van de intellectuelen van naderbij te bekijken. Een van de belangrijkste bijdragen die deze benadering kan leveren bestaat erin zich toe te leggen op het proces dat de sociale constructie van de kennis eigen is. Een van de eerste vereisten van de wetenschap der wetenschap is dat men zich ontdoet van de meest onbewustedoxische aannames, namelijk zij die verband houden met de intellectueleachtergrond: om zichzelf beter als 'geleerde' te begrijpen, moet men breken met de geleerde praktijktheorie die de neiging heeft om de constructies die bedoeld waren om de realiteit beter te begrijpen, in diezelfde realiteit (of in de hoofden van zij die er zich in bewegen) in te schrijven³⁷.

De gebruiken van het schrijven

Welbepaalde betekenissen kunnen door het schrijven het statuut van autonome realiteit verwerven, aangezien ze door het schrijven bevrijd worden van de begrenzingen waaraan hun gebruik in concrete situaties van verbale interactie is onderworpen. Deze betekenissen lijden een relatief duurzaam bestaan los van de afzonderlijke individuen en kunnen rekenen op instellingen (de staat, de school,...) die borg voor hen staan. Deze instellingen hebben de macht om de toegelaten woorden ingang te doen vinden hetzij als voorwerpen van ongebonden commentaar – de 'concepten' en de 'oeuvres' van de geletterde traditie bijvoorbeeld – hetzij als actiebakens, en dan denken we aan de politieke labels. Zij leggen in het domein waarmee ze in verbinding staan een horizon op aan het denkbare en uitspreekbare, zodat elke wetenschap die hen tot studieobject wenst te maken tot een voorafgaand proces van ontheemding noopt. Vandaar ook het belang van de ontstaansgeschiedenis bij het aantonen en inzien van de historisch gefundeerde

35 Deze tekst werd vertaald door Bart Defrancq, als wetenschappelijk medewerker verbonden aan de vakgroep Frans, Universiteit Gent.

36 Louis Pinto is sinds geruime tijd als socioloog verbonden aan het *Centre de sociologie européenne*, de door Pierre Bourdieu geleide onderzoekseenheid aan de *Ecole des hautes études en sciences sociales* in Parijs.

37 Dit is een centraal punt in het werk van Pierre Bourdieu, vanaf *Esquisse d'une théorie de la pratique*, Paris, Droz, 1972, tot *Méditations pascaliennes*, Paris, Seuil, 1997.

ficties die het gebruik van de meest courante woorden verhullen (zie enkele van die woorden die ik heb bestudeerd, zoals de 'natie', de 'intellectuelen', de 'consumenten'). Aangezien alles wat niet tot de sociale denkwereld behoort verankerd ligt in het routinematig gebruik van de meest onbewuste want meest alledaagse denkinstrumenten, is de analyse van de intellectuele technologieën die de instellingen mee helpen opzetten en reproduceren één van de beste manieren om het terrein buiten de sociale denkwereld als dusdanig te tonen. Neem bijvoorbeeld de verhandelingsretoriek en, op een totaal ander domein, de voor de 'wetenschap' van het bedrijfsleven zo typische grafiek. Deze zijn veel meer dan recepten voor de uiteenzetting van gedachten: het zijn instrumenten waarmee het discours wordt geordend en gevormd en die aan de specialisten die er zich van bedienen een bepaalde cognitieve en zelfs ethische stijl opleggen³⁸. Wanneer een leerling-filosoof bijvoorbeeld opgaat in zijn schoolse oefeningen of in de vrije kuur van de meditatie, is hij zich tenminste van één ding bewust: de vragen die hij uitlokt moeten een bewijs zijn van een geleerd voorbijgaan aan een alledaags standpunt. Aan deze houding hangen welbepaalde mentale schema's vast zoals het afstand nemen van 'opinions', het hiërarchiseren van het denkbare ('rede' boven 'passie' ...). Het vraagt tijd om knopen te ontwarren en problemen op te lossen als men weet dat ze zich maar manifesteren na het nemen van een hele reeks voorzorgen. Lijnrecht daartegenover staan de communicatiemiddelen uit de economische sfeer die praktisch volledig in functie staan van de actie. De grafiek, bijvoorbeeld, is met zijn cirkels, zijn driehoeken en meer nog zijn pijlen die de 'verbanden' weergeven, overduidelijk ondergeschikt aan de hang naar efficiëntie, ook al lijkt hij een systematische weergave van de realiteit te bieden met de allures van een 'model'. Het is een instrument dat perfect de visie op het denken samenvat die kenmerkend is voor een sociale omgeving die mijlenver staat van de omgeving van het ongebonden denken: het is namelijk niet nodig tot in het oneindige te blijven vitten over woorden wanneer men dankzij een grafisch formalisme het grootste deel lijkt te bereiken van wat managers redelijkerwijs kunnen verwachten, namelijk een werkbare weergave die alle woorden, tot de meest triviale toe, integreert in een netwerk van relaties en richtlijnen.

De wetenschappelijke breuk met de sociale en intellectuele gebruiken van het schrijven kan niet los worden gezien van een schrijfoefening, een denkoefening over het schrijven die rekening houdt met de gevolgen van deze breuk. De sociologische schrijfoefening is allerm minst een 'vormkwestie', ze is een bevoorrecht moment waarin de ervaring wordt weerspiegeld van de objectieve beperkingen die de sociale relatie met het object oplegt. Zij moet de aannemelijkste interpretaties uit de weg ruimen met een arsenaal sociaal onaannemelijke associaties van ernst en achteloosheid, afstandelijk objectivisme en ingewijde vertrouwdheid, technische en alledaagse termen... die getuigen van de vrijheid – de verstandige en beheerste vrijheid – waarmee het object en de intellectuele censuur benaderd worden. De toon van het scientistisch objectivisme, één van de mogelijke uitingen van geleerdheid, is hier totaal uit den boze. We hebben hier immers te maken

---

38 PINTO, Louis (1987), *Les philosophes entre le lycée et l'avant-garde*, Paris, L'Harmattan, 15 sq.; 'Grap-hique et science d'entreprise' in *Actes de la recherche en sciences sociales*, 69, september 1987, 93-97. Van hierafaan verwijzen alle referenties zonder auteursvermelding naar teksten die door mij geschreven zijn.

met sociaal geaffecteerde objecten, waartoe ook de meest rechtmatige culturele goederen behoren: in die gevallen gaat het erom de logica van de ingewijden tot de zijne te maken, zowel via simulatie als via wetenschappelijke analyse. Ik geef hiervan een voorbeeld uit mijn eigen praktijk. Toen mij werd gevraagd de "*leçons de philosophie*" te analyseren die in *Le Monde*³⁹ waren verschenen, kon ik me niet beperken tot het louter naast elkaar plaatsen van een prestigieus ingewijd discours (Derrida, Lévinas, Serres, enz.) en een reeks sociologische analyses, omdat ik, in dat geval, tegen beter weten in, de ingewijden in praktisch elk opzicht zou hebben gegeven wat ze, volgens het schoolse beeld van de autonomie van hun discipline, van hun 'critici' verwachten, namelijk dat deze het sterk uiteenlopend karakter van de soevereine filosofische taal en van de botte, 'nuanceloze' sociologische taal erkennen. Daarom leek het absoluut noodzakelijk om ook hier – en hier misschien meer dan waar ook – de ogen niet te sluiten voor de geleerde kundigheid van de filosofen, maar er de mogelijkheden van uit te proberen door haar tot de grenzen van het ongerijmde te dwingen, daar waar het geletterde spel van substituties en opposities van woorden, gekoppeld aan de alledaagse registers van het mondeling taalgebruik of de lichaamsgebaren die er de tegenhanger van zijn, ongekennde betekenisassociaties vrijmaakt waarmee de sociale wereld onverwacht terugvalt aan het taalgebruik. Dit betekent dat, om het discours van deze ingewijden sociologisch te deconstrueren, men minstens tot op een zekere hoogte het spel moet meespelen maar dat men tegelijk het zijne moet nemen van een zeefilosoof als Serres, verzonken in zijn vollezeegedachten of van een gehaaste deconstructeur als Derrida, die een onbezonnen en meer op papier dan op filosofie beluste journalist socratisch aan het lijntje houdt.

Symbolische nood en weelde

Een sociologische benadering van de intellectuelen die zich toespitst op de symbolische weelde veronderstelt het bestaan van een toestand van symbolische armoede die er de indicatieve grens van vormt. Wat ter discussie staat bij deze ongelijke verdeling van middelen is de manier van zijn van het subject, de manier waarop hij zich voor zichzelf gestalte geeft, waarop hij zijn ervaring gestalte geeft door de horizon van het uitspreekbare af te bakenen. Symbolische noodsituaties stellen ons in staat de sociale en cognitieve aannames van een bepaald type competentie bloot te leggen, en onthullen, wanneer ze tot het uiterste doorgetrokken worden, hoe in ongunstige of moeilijke omstandigheden een verstandige (of minstens begrijpelijke) houding kan ontwikkeld worden. Ik heb (zonder enige aanspraak op systematiciteit) getracht enkele van dit soort situaties te beschrijven.

De eerste soort betreft situaties waarin wordt gewerkt naar een rechtmatig model maar waar de middelen ontbreken. Uit de analyse van typische producten van de schoolse gedwongenheid en meerbepaald de "slechte examenkopijen" van lyceumstudenten filosofie⁴⁰, leken mij, in tegenstelling tot de mening die door ingewijden wordt verkondigd, een aantal regelmatigigheden naar voren te komen

³⁹ Cf. *Les philosophes...*, op. cit., p. 163 sq.

⁴⁰ 'L'école des philosophes' in *Actes de la recherche en sciences sociales*, 47-48, juni 1983.

die deels konden teruggebracht worden tot een similiweergave van de filosofische branche. Wat daar werd aangetroffen was geen doffe onwetendheid, maar een reeks nabootsingen van gecultiveerde poses, culturele kruiperigheid, moralisme, 'naief' nastreven van exhaustiviteit, nauwgezette analyse van de kleinste details van de gestelde vraag, enz. Daarnaast zijn ook situaties onderzocht waar geen model voorhanden was dat ruw kon nagebootst worden. In die omstandigheden heeft de tekst geen validering buiten die van de opproefstelling zelf: de aanspraken van de auteur die worden verwoord in uitdrukkingen als "ik zeg dat het zo is" zijn hier niet gebaseerd op de conformiteit met gezaghebbende uitspraken, maar op de dubbele ontkenning die het strikken van een tegenstander inhoudt die men vooraf heeft opgeroepen zich kenbaar te maken. De auteur die enkel de geloofwaardigheid van zijn eigen persoon kan inzetten, omdat hij geen toegang heeft tot de collectieve bronnen, is veroordeeld tot een intieme vorm van zekerheid die te herkennen is aan een graad van expressiviteit die vaak met de klasse van het gewone volk geassocieerd wordt. Het discours dat hij aanhoudt legt min of meer impliciet een sociale verhouding op die berust op een uitdaging en ergens verband houdt met het eergevoel: de 'ware bewering' is die die, rekening houdend met de bewijsmiddelen die voorhanden zijn, erin is geslaagd om, minstens in de vertrouwde omgeving van welwillend geachte gelijken, de ongelovige tegenspraak uit de weg te ruimen dankzij de onweerlegbare getuigenis van de lichamelijke ervaring ("holala", "pas op", "dat doet pijn!"). Behalve in gevallen waar sprake is van wreedheid of misprijzen, kan deze getuigenis niet genegeerd worden⁴¹. Daarnaast bestaat er ook een echt praktische validering waarvan sommige individuen zich bij gebrek aan juridische kennis bedienen wanneer ze verwickeld raken in doodgewone conflicten, de probleempjes van alledag als het ware (de 'consumptiegeschillen' bijvoorbeeld). Geplaatst tegenover een tegenstander, is men zich alvast van één ding bewust: het zal erop aankomen de gegrondheid van zijn standpunt te bewijzen en de tegenstander een positieve rekening te presenteren waarin de initiatieven die als conform ervaren worden (een op tijd verstuurd aangetekende brief met bericht van ontvangst) zwaarder doorwegen dan de initiatieven die als niet-conform worden ervaren en die, wanneer ze er al zijn, in aanmerking komen voor vergoelijking of kunnen geweten worden aan de omstandigheden, aan een onschuldige en vergefelijke onwetendheid, enz. Een van de weinige uitwegen waarover men beschikt om een eind te maken aan de controverses die deze geloofwaardigheidproef meebrengt, maar die nogal hachelijk is en daarom ook slechts uitzonderlijk aangewend wordt, is het invoeren van een ongeschreven alarmbelclausule waarin de ultieme eisen worden opgesomd die ondermeer samenhangen met generische eigenschappen die door geen enkele oplossing genegeerd zouden mogen worden, namelijk het mens-zijn en het feit dat bepaalde vormen van schade waarvan men aanneemt dat ze bekend zijn, onaanvaardbaar zijn⁴². In symbolische noodsituaties rest het ik enkel nog de energie die het haalt uit het uitspreken van een oprechte overtuiging. Het geeft er echter tegelijk mee aan hoe ver het afstaat van de gezaghebben-

41 "C'est moi qui te le dis". Les modalités sociales de la certitude' in *Actes de la recherche en sciences sociales*, 52-53, juni 1984, 107-108.

42 'Du pépin au litige de consommation. Une étude du sens juridique ordinaire' in *Actes de la recherche en sciences sociales*, 76-77, maart 1989.

de subjecten, die zich niet persoonlijk hoeven te engageren in hun uitspraken en die hun zelfzekerheid putten uit de macht waarover ze beschikken om het collectief kapitaal in te roepen dat samenhangt met instellingen zoals de Staat, de Universiteit, de Kerk, enz..

Een urgentiesociologie

De breuk met de vooropgestelde begrippen, met de intellectuele doxa, dreigt echter weinig meer te zijn dan een rethorische bezwering, als men niet over de middelen beschikt om in het veld de reeks onomstreden oordelen, vergissingen, dwalingen op te sporen die een intellectuele conjunctuur typeren: men mag echter aannemen dat er gradaties bestaan in de wetenschappelijke urgentie.

Wanneer men zijn kennis tracht uit de bouwen over de omstandigheden waarin de hedendaagse discours geproduceerd worden, is één van de taken een concrete analyse te maken van de mechanismen die de autonomie van het intellectuele veld aanvreten en misschien zelfs bedreigen. De geschiedenis van de categorie der intellectuelen is één van de wegen die ons inzicht kan verschaffen in de inzet van recente veranderingen, waarvan één van de meest zichtbare elementen de extreme verspreiding van het woord is. De intellectueel als sociaal figuur duikt in Frankrijk op op het einde van de 19de eeuw en werpt zich grotendeels op als antwoord op een dubbele uitdaging die conservatieve ideologen zich gesteld zagen: enerzijds moest er, om te ontsnappen aan de intellectuele diskwalificatie (de intellectueel als man van de theoretische 'abstractie'), aangetoond worden dat het universalisme van autonome waarden niet louter een corporatistische ideologie was van een groep die er alle belang bij had om de geschiedenis, het leven, de ervaring en het concrete te negeren; anderzijds moest er, om te ontsnappen aan de politieke diskwalificatie (de intellectueel beheerst door de gevoelens van de *libido dominandi*), ook aangetoond worden dat achter het universalistische discours van de intellectuelen geen machtswellust schuilging. De figuur van de intellectueel moest in principe gekenmerkt worden door een samengaan – dat men noodzakelijk achtte maar dat niet echt te verwezenlijken was – van een specifieke, onder gelijken erkende competentie en een maatschappelijke opdracht: het krediet dat de intellectueel verzameld had op basis van zijn werk, dat een wezenlijk culturele waarde had, was het enige wat zijn ietwat ongewone aanspraken op de rol van spreekbuis van het universele kracht bijzette⁴³. De exoterische definitie van de intellectueel, daarentegen, die vandaag opgang maakt in het zog van de media en de bevestigingsmacht die zij hebben verworven, gaat eigenlijk uit van de omkering van de relatie tussen deze termen. Het doen van ethische uitspraken over onderwerpen uit de actualiteit waarover weinig discussie bestaat (goulag, mensenrechten) wordt stilaan als bewijs en essentie van iemands competentie beschouwd. Het bestaan van kruisbestuivende circuits en hun arsenaal aan "debatten", "palmaressen", besprekingen, enz. is één van de belangrijkste factoren in

43 'Les intellectuels vers 1900: une nouvelle classe moyenne' in *L'Univers politique des classes moyennes*, Paris, Presses de la Fondation nationale des sciences politiques, 1983, 140-155; 'La vocation de l'universel. La formation de la représentation de l'intellectuel vers 1900' in *Actes de la recherche en sciences sociales*, 55, november 1984, pp. 23-32.

die evolutie. De precare positie die deze nieuwsoortige intellectuelen innemen binnen de verschillende culturele hiërarchieën, en die het midden houdt tussen die van de geleerde en die van de leek, dwingt hen ertoe de tegenstelling op te heffen die bestaat tussen hun steile ambities en hun wil om buiten elke classificatie te vallen: verplicht als ze zijn om middelen te vinden die de druk van de intellectuele of politieke censuur, waaraan ze dreigen ten onder te gaan, afzwakken of wegnemen, worden ze er als het ware toe aangezet om alle argumenten van het anti-intellectualisme opnieuw uit te vinden⁴⁴.

Het taboe van het innerlijke

Dankzij de sociologische benadering van de intellectuelen komt een reflexieve weergave van de objectieve kennis binnen handbereik, een weergave die in sommige opzichten 'fenomenologisch' kan genoemd worden (in de Hegeliaanse betekenis van het woord, namelijk als zelfkritiek van de ervaring) en die, omdat ze rekening houdt met het proces van de kennisopbouw, en het bovendien tot haar thema maakt, de historische relativiteit van de denkinstrumenten waarvan de sociale wereld zich bedient, helpt bloot te leggen en, in een tweede stap, helpt te beheersen. Daarom precies is er geen eenvoudig antwoord op het probleem van het sociologisch relativisme (of, beter gezegd, het probleem dat erin bestaat te bepalen in welke mate de sociologische benadering als dusdanig een relativistische opvatting van de kennis impliceert)..

Dat belet natuurlijk niet dat we het wijd verspreid idee kunnen bestrijden als zou de sociologie de intellectuele inhouden verarmen ('reduceren') en aantonen dat de sociologische denkwijze op diepere niveaus diensten kan bewijzen en de productie uit geleerde hoek kan verrijken door de aandacht te vestigen op een invalshoek die verborgen is gebleven: de in de schoolse traditie fel gepezen analyse van de 'essenties' kan niet onverschillig blijven tegenover wat er met de 'feiten' gebeurt, aangezien de grens tussen de essenties en de feiten problematisch is. Filosofen die vandaag met stomme verbazing onder het lezen van Wittgenstein het principe van de pluraliteit der levensvormen ontdekken, zouden zich met andere woorden, in het belang van het 'theoretisch' denken, best eens een aantal 'sociologische' vragen kunnen stellen, de raad van Wittgenstein indachtig: "*Les mots que nous appelons expressions du jugement esthétique jouent un rôle très compliqué, mais aussi très défini, dans ce que nous appelons la culture d'une époque. Pour décrire leur emploi, ou pour décrire ce que vous entendez par le goût, vous avez à décrire une culture. Ce que nous appelons actuellement le goût n'existait peut-être pas au Moyen Age. On joue des jeux tout à fait différents aux différents âges de l'histoire (...). C'est une culture tout entière qui ressortit à un jeu de langage. Pour décrire le goût musical, il vous faut décrire si les enfants donnent des concerts, ou les femmes, ou si seuls les hommes en donnent, etc., etc.*"⁴⁵ *. Wat telt is dat men een tweerichtingsverkeer tot stand brengt

44 *L'intelligence en action: le Nouvel Observateur*, Paris, Métailié, 1984; 'Tel Quel. Au sujet des intellectuels de parodie' in *Actes de la recherche en sciences sociales*, 89, september 1991, 66-77; 'Déconstruire Beaubourg. Art, politique et architecture' in *Genèses*, 6, december 1991, 98-124; 'Le journalisme philosophique' in *Actes de la recherche en sciences sociales*, 101-102, maart 1994, 25-38.

45 WITTGENSTEIN, L. (1982), 'Leçons sur l'Esthétique' in *Leçons et conversations sur l'esthétique, la psychologie et la croyance religieuse*, Paris, Gallimard, coll. Idées, 1982, 28.

tussen de feiten en de essenties, tussen het uiterlijke en het innerlijke, of, liever, tussen de "sociale kritiek"⁴⁶ van de intellectuele instrumenten en de verklaring van de filosofische aannames die het wetenschappelijk gebruik van die instrumenten impliceert. Een sociologische benadering draagt haar steentje bij in de zoektocht naar elementen die het werk verstaanbaar maken omdat zij zowel op de producenten als op de producten slaat: een taboe van het 'innerlijke' is uit den boze.

Ik heb ooit een soort "wittgensteiniaanse" oefening uitgevoerd op de esthetische ervaring, die bekend staat als veruit de meest uitzonderlijke, persoonlijke zoniet onuitspreekbare van alle ervaringen, maar die in feite tot in zijn kleinste schakeringen gestructureerd is in functie van een reeks specifieke categorieën waarvan de systematische afwijkingen een weerspiegeling zijn van de posities binnen de ruimte van de sprekers. Zo heeft de analyse van een reeks gecultiveerde uiteenzettingen in de rubriek "le Musée égoïste" van de *Nouvel Observateur* (artikels van de hand van een schare grote namen die bekend staan voor hun competentie op het gebied van kunst en die handelen over kunstwerken van hun keuze) een aantal systematische verbanden blootgelegd tussen de expressieve vorm waarvan de auteur zich bedient, de aard van de esthetische ervaring die hij oproept en de objectieve positie die hij inneemt binnen de ruimte van de kunstcommentatoren⁴⁷. Het blijkt eerst en vooral dat de auteur van de uiteenzetting het product is van een proces van sociale constructie. Er bestaan inderdaad veel verschillende auteursstatussen en de status waarop een bepaald individu aanspraak kan maken hangt af van het belang en de eigenschappen van de culturele bagage waarover het beschikt. Sterk vereenvoudigd komt het hierop neer dat één van de meest fundamentele tegenstellingen zich situeert tussen twee groepen auteurs: enerzijds de groep die niets anders heeft om op te steunen dan het aanzien van de eigen persoon — of, liever, van het personage —, aanzien dat wordt bepaald door prestigieuze publieke attributen die hun wortels hebben in het rijk van de tijdelijke grootsheden (geboorte, rijkdom, bekendheid, sociaal kapitaal); anderzijds de groep die, bogend op de opmerkelijke rijkdom van een oeuvre, een gestroomlijnde identiteit naar voren durft schuiven die, volgens hen, uitsluitend op het oeuvre teruggaat. Binnen de eerste groep is het Ik af te leiden uit gebeurtenissen van het leven, vriendschapsbanden, enz., kortom alles wat bij de tweede groep in nevelen is gehuld en plaats maakt voor de abstracte machten van het scheppen, de liefde, de dood. Ook in vormopties staan beide groepen diametraal tegenover elkaar: terwijl binnen de eerste groep het minderwaardig genre van het dagboek wordt gekoesterd, gaat de voorkeur van de tweede groep uit naar het nobele gen-

---

* "De woorden die we uitdrukkingen van het esthetische oordeel noemen spelen een zeer complexe, maar tegelijk zeer precieze rol in wat we de cultuur van een periode noemen. Het beschrijven van hun gebruik of van wat men verstaat onder de smaak kan niet zonder de beschrijving van een cultuur. Het is heel goed mogelijk dat wat we heden ten dage de smaak noemen, in de Middeleeuwen niet bestond. De verschillende tijdperken uit onze geschiedenis kennen uiteenlopende spelen (...). Achter een woordspeling gaat een volledige cultuur schuil. Wil men de musicale smaak beschrijven, dan zal men moeten aangeven of kinderen concerten geven, of vrouwen, of dat het alleen de mannen zijn, enz., enz." [BD]

46 Deze uitdrukking die door Pierre Bourdieu wordt gebruikt ("critique sociale du jugement" is de ondertitel van *La distinction*) is op zich een illustratie van dit soort dialectisch proces waarmee het niet-samengaan van sociologisme en theoretisme, van relativisme en dogmatisme kan verholpen worden.

47 'L'émoi, le mot, le moi. Le discours sur l'art dans le "musée égoïste" du *Nouvel Observateur*' in *Actes de la recherche en sciences sociales*, 88, juni 1991, pp. 78-102.

re van de filosofische of poëtische meditatie. Ten tweede mogen we afleiden uit de gepostuleerde overeenkomst tussen de openbare orde van de woorden en de intiem geachte orde van de gevoelens, dat noch de woorden, noch de gevoelens in een willekeurige verhouding voorkomen: sommige auteurs, en in het bijzonder zij die cultureel het laagst worden aangeslagen (journalisten, schrijvers voor het grote publiek), zitten duidelijk opgesloten in het register van de nederigste gevoelens (pretenteloze en stille vreugde, jeugdherinneringen,...). Zij staan in schril contrast met de eminentste onder de auteurs die opgaan in de onuitspreekbare of paradoxale gemoedstoestanden van de dionysische mystiek met zijn vermenging van Eros en Thanatos of van de negatieve theologie, ver boven de taal verheven. Dit zijn meteen de twee archetypische vormen waartussen de intellectuele religiositeit onophoudelijk heen en weer geslingerd maar. Eén ding hebben ze gemeen: ze tonen de onmacht van het gewone menselijke begrip. Dit thema van de relaties tussen de intellectuelen en het heilige behoort zonder enige twijfel tot die thema's die veelbelovend genoeg zijn om systematischer bestudeerd te worden⁴⁸.

Autonomistisch en heteronomistisch engagement in de literatuurwetenschappen

Bart Keunen⁴⁹

Op het mediafront is de laatste weken een anachronisme op het voorplan getreden. In debatten en in opinieweekbladen spreekt men weer over 'literatuur en politiek'. Deels is dit te danken aan de *unzeitgemäße* energie van Tom Lanoye die de doodlopende steeg (de 'vergeten straat') van het Boonsiaanse engagement tracht open te breken. Voor een ander deel is er de hype rond "J'Accuse...!". Niettegenstaande al dit lawaai is de roep om geëngageerde literatuur gedoemd om weg te sterven. De ontwikkeling van het literaire gaat immers onstuitbaar verder op de weg van de professionalisering – niet alleen op socio-economisch vlak, maar ook op het vlak van de esthetische criteria. De autonomisering van het literaire veld blijft nog steeds een voldongen feit en daardoor ook de onverschillige houding tegenover ideologie en politiek. Een autonoom sociologisch veld, zo leert Bourdieu, impliceert immers vaak dat er een soort van autonomie-ideologie ontstaat die andere ideologieën min of meer irrelevant maakt. Natuurlijk is er binnen dit autonome rijk nog wel plaats voor schrijvers die zich mengen in politieke debatten, maar een literatuur die – zoals in het Franse 19de-eeuwse realisme of ten tijde van de historische avant-garde-bewegingen – vervlochten is met politieke thema's zal naar alle waarschijnlijkheid stuiten op een schare van professionele lezers voor wie de waarde van literaire werken in eerste instantie gemeten wordt aan de normen die tijdens onderonsjes van professionele literatuurproducenten en -commentatoren worden doorgegeven.⁵⁰ Het zijn de uitgevers, leraren in de

48 Zie 'Conscience et société. Le Dieu de Jules Lachelier et la sociologie durkheimienne' in *Corpus*, n°24-25, 1994, 149-167 voor een interessant geval van filosofische religiositeit.

49 Bart Keunen is verbonden aan het seminarie voor vergelijkend en sociologisch literatuuronderzoek van de Vakgroep Nederlandse Literatuur, Universiteit Gent. Hij promoveerde vorig jaar op een proefschrift over literaire stadsbeelden vanuit een praxeologische benadering.